

O DRUŠTVIMA U ŠIBENIKU IZMEĐU DVA RATA

Dinko Foretić

Pošto su talijanske okupacione snage napustile Šibenik godine 1921, počeo se obnavljati rad ranije postojećih kulturnih, sportskih, dobrotvornih i drugih društava (»Kolo«) i osnivati nova, prije svega takva kojima je bila svrha boriti se za unitaristički i centralistički koncept države i nacije u skladu s Vidovdanskim ustavom (*Orjuna, Narodna obrana, Jugoslavenska akcija, Jugoslavenski sokol, Jadranska straža* itd.). Gotovo istovremeno javljaju se i razna hrvatska društva (*Hrvatski sokol*) i srpska društva (SR-NAO). Dok su hrvatska društva bila protiv nacionalnog unitarizma i centralizacije, srpska su društva podržavala osnovne postavke Vidovdanskog ustava, identificirajući često jugoslavensku s velikosrpskom nacionalnom misli.

Na vanjskopolitičkom planu i jedni i drugi djelovali su protiv talijanskog iredentizma imajući u vidu predratnu borbu između narodnjaka i autonomaša (talijanaša) i naše izgubljene krajeve Istru, Slovensko primorje, Kvarnerske otoke, Zadar i Lastovo koji su bili žrtvovani toj ideologiji.

Poslije proglašenja diktature (1929) mnoga su društva, posebice hrvatska, bila većinom zabranjena ili su privremeno prestala raditi ili su se pod pritiskom vlasti odrekla svoga hrvatskog imena da bi mogla nesmetano djelovati u onoj društvenoj djelatnosti zbog koje su bila osnovana (»Kolo«). Ona koja su ostala podešavala su, volens nolens, svoju djelatnost u skladu s težnjama i ciljevima diktature (*Jugoslavenski sokol, Jadranska straža*). Slabljenjem odnosa između Jugoslavije i Male antante, jačanjem veza s fašističkim zemljama, jenjava antitalijanska djelatnost nekih društava, a formiraju se i nova društva i organizacije koje će svoj rad idejno i organizaciono uskladiti s organizacijama i društvima u fašističkim zemljama Italiji i Njemačkoj.

Osnivanje i djelovanje takvih društava poticala je i njime rukovodila, s jedne strane, buržoaska struktura na vlasti, a s druge, one snage buržoaske klase koje su svojim opozicionim djelovanjem htjele doći na vlast ili barem ostvariti podjelu vlasti. U tome je bila naročito aktivna hrvatska buržoazija koja je do toga vremena uspjela postati vodeća struktura u Hr-

vatskoj seljačkoj stranci i rukovoditi njezinom politikom i na prosvjetno-kulturnom i sportskom planu. Ona je u ovo doba (poslije 1929) bila i glavna snaga opozicionih buržoaskih struktura u zemlji.

I na srpskoj strani pojavljuju se pa i ostvaruju težnje i nastojanja koja djelatnost društava, onih već postojećih, ili onih novoosnovanih, usmjeravaju u skladu s fašističkom ideologijom, naglašavajući pri tome sve jače srpsku nacionalnu misao kroz unitaristički i centralistički koncept države.

Takvom djelovanju suprotstavljale su se napredne snage društva pod vodstvom Komunističke partije ili osnivanjem društava koja će biti pod njezinim utjecajem, ili djelujući u već postojećim društvima na unapređivanju i jačanju onih društvenih snaga koje bi u danom momentu mogle pomoći slabljenju ili rušenju socijalnih, političkih i ekonomskih zasada na kojima je počivalo tadašnje jugoslavensko društvo.

U prvim godinama diktature, pa i poslije donošenja oktroiranog ustava, teško je bilo osnovati bilo kakvo društvo ako u svom imenu nije nosilo i epitet *jugoslavensko*. Zato su i osnivači *jugoslavenskog radničkog sportskog društva »Šibenik«* (1933) — ponajviše komunisti i njihovi simpatizeri — da bi konačno i što prije legalizirali svoju djelatnost i učinili taj ustupak upravnim organima vlasti i prihvatili da društvo dobije epitet — *jugoslavensko*.¹

Društva osnovana pod utjecajem ili na poticaj HSS imala su u Šibeniku i na njegovu području mnogobrojno članstvo ili su utjecala na široke slojeve naroda, posebno seljaka, pa je i nastojanje Komunističke partije bilo usmjereno prije svega na osvajanje pozicija i vršenje svoga utjecaja u tim društvima, ako nije mogla ili htjela organizirati društva koja će biti pod njezinim direktnim utjecajem. Ona nije prestala djelovati ni u onim društvima i organizacijama koje su organizirale vladajuće snage društva, odnosno državne i upravne vlasti, iako su ta i takva društva imala malobrojno članstvo jer je njihova djelatnost bila veoma zazorna širokim slojevima stanovništva (organizacije JRZ i JNS, *Jugoslavenski sokol*, *Jadranska straža* i druge).

Poslije 1935. a naročito poslije 1936. godine HSS razvija veliku aktivnost na uspostavljanju svojih novih radničkih (*Hrvatski radnički savez*), gospodarskih (*Gospodarska sloga*), kulturno-prosvjetnih (*Seljačka sloga*) ili zaštitničkih organizacija (*Seljačka zaštita*). U Hrvatskom seljačkom domu u Šibeniku bio je centar sveukupne političke, socijalne i kulturno-prosvjetne djelatnosti HSS koja je gotovo svako naseljeno mjesto u kotaru pokrivala nekom svojom organizacijom.

Što se tiče društava i organizacija koje je osnivala vladajuća struktura buržoazije, znamo da je Jugoslavenska nacionalna stranka (JNS) imala na području kotara 5 općinskih i 22 mjesne organizacije. Otprilike isto toliko imala ih je i Jugoslavenska radikalna zajednica (JRZ). Vrlo je bila jaka organizacija JNS u Murteru (540) članova.

Ovom napisu nije svrha opisati političku, sindikalnu, ekonomsku ili zaštitničku djelatnost pojedinih društava i organizacija; neće se dati ni potpun uvid u kulturno-prosvjetni, sportski ili humanitarni rad odgovarajućih društava jer bi to iziskivalo mnogo više prostora. Uz prilično detaljan podatak o broju društava koja su djelovala na području predratnog kotara

Šibenik, neprekidno ili s prekidima, od 12. VI 1921 (dan kad su talijanske trupe napustile Šibenik) do kapitulacije Jugoslavije (17/18. IV 1941), ali bez pretenzija na potpunu egzaktnost informacije, dat će se i nekoliko uopćenih zapažanja o njihovoj djelatnosti — o radu nekih društava već su napisane čitave knjige — te na kraju donijeti nekoliko podataka koji prilično jasno govore o djelovanju KPJ u nekim od tih društava.

Kod nabiranja društava postupilo se tako da su posebno izdvojena ona društva koja su u svome imenu nosila nadnacionalno (jugoslavensko), nacionalno ili vjersko obilježje, bez obzira na osnovnu djelatnost samog društva. Uz rijetke izuzetke ta su društva osnovana prije svega zato da bi se borila za pobjedu onih političkih ideala koje je propagirala vlast, odnosno politička ili vjerska organizacija koja ih je i osnovala. Zato se to njihovo obilježje može na neki način uzeti i kao glavna karakteristika njihova djelovanja, premda su se i pod jugoslavenskim i posebno hrvatskim obilježjem poslije 1936. ponegdje krila društva s lijevom orijentacijom (JRSD »Šibenik«, *Jugoslavenski akademski klub*, *hrvatsko akademsko društvo* »*Matija Gubec*«, neki ogranci *Seljačke sloge* itd.). Ostala društva grupirana su po sadržaju svoga djelovanja, iako je u većini njih, u pozadini njihova rada, bila prisutna i politička akcija, koju ponekad, na osnovi postojeće dokumentacije, nije sasvim jednostavno odgonetnuti.²

A) Društva s jugoslavenskim obilježjem u nazivu

Organizacija jugoslavenskih nacionalista (Orjuna), Šibenik;	<i>Jugoslavenska čitaonica, Murter, Skradin, Žirje (3);</i>
<i>Jugoslavenska narodna obrana, Šibenik, Skradin, Vrpolje (3);</i>	<i>Jugoslavenski skup, Pirovac, Tijesno (2);</i>
<i>Jugoslavenska akcija — odbor u Šibeniku;</i>	<i>Jugoslavenski sokol — Sokolska župa Šibenik — Zadar sa četama u Betini, Bribiru, Dubravi, Đevrskama, Jarebinjaku, Krapnju, Mandalini, Murteru, Primoštenu, Prvić-Luci, Prvić-Šepurinama, Rogoznici, Rupama, Sapin-Doci-ma, Stavoru, Tijesnom, Varivodama, Vodicama, Zablaču i Zlarinu (20);</i>
<i>Podružnica jugoslavenske matice Šibenik, Zlarin (2);</i>	<i>Jugoslavenska sokolska glazba, Šibenik;</i>
<i>Udruženje rezervnih oficira i ratnika, Šibenik;</i>	<i>Jugoslavenski stražar Široke (poslije 1934. imalo je prerasti u sokolsku četu Široke);</i>
<i>Jugoslavenska nacionalna omladina, Šibenik, Rogoznica, Vrpolje, Grebaštica (4);</i>	<i>Jugoslavensko lovačko udruženje, Skradin;</i>
<i>Jugoslavenska napredna nacionalna omladina, Šibenik;</i>	<i>Jugoslavenski crveni krst, Šibenik;</i>
<i>Klub zemljoradničke omladine, Šibenik;</i>	<i>Podmladak Crvenog krsta, Šibenik;</i>
<i>Odbor omladine jugoslavenske radikalne zajednice, Šibenik;</i>	<i>jugoslavenski radnički sportski klub »Šibenik«, Šibenik (1933).</i>
<i>Jugoslavenski akademski klub, Šibenik;</i>	
<i>Narodna ženska zadruga, Šibenik</i>	
<i>Jugoslavenski radnički savez (JUGO-RAS) podružnica Šibenik;</i>	

B) Društva s hrvatskim obilježjem u nazivu

Hrvatski seljački dom. Bio je smješten u prostorijama gdje se prije nalazio Hrvatski sokol, nasuprot gradskom parku oko hotela »Krke«. U njemu su bile smještene: *Politička organizacija HSS* za kotar Šibenik, *kotarsko povjereništvo Gospodarske sloge*, i *Seljačke sloge* za kotar Šibenik, *podružnica Hrvatskog radničkog saveza (HRS)*; *odbor Hrvatskog radiše u Šibeniku*; *ženska zadruga »Hrvatsko srce«* glavno povjereništvo u Šibeniku, *hrvatsko kulturno društvo »Napredak«*; *Čitaonica HSS* i *hrvatsko akademsko kulturno društvo »Stjepan Radić«*;

Hrvatska seljačka zaštita, Boraja;
Savez hrvatskih obrtnika, podružnica Šibenik;

Hrvatski radiša, odbor u Šibeniku (1922), *Zlarinu i Prvič-Šuperinama (3)*;

Hrvatski radnički savez (HRS), Šibenik (1936);

zadruga »Hrvatsko srce«, glavno povjereništvo Šibenik;

Seljačka sloga, ogranak u Šibeniku;
Matica hrvatska — pododbor u Šibeniku;

hrvatsko kulturno društvo »Napredak«, odbor u Šibeniku (Skradinu i Kruševu, 3);

hrvatsko akademsko društvo »Matija Gubec«, Šibenik;

hrvatsko akademsko kulturno društvo »Stjepan Radić«, Šibenik (1937);

hrvatsko muzičko društvo »Starčević«, Vodice (prije 1928);

hrvatsko seljačko glazbeno društvo »Hartić«, Tijesno (1937);

Hrvatska šibenska glazba, Šibenik (1937);

hrvatsko pjevačko društvo »Krešimir«, Šibenik;

Hrvatski sokol, Šibenik (1924);

hrvatsko planinarsko društvo — podružnica »Kamenjar«, Šibenik;

Hrvatski skautski stijeg, Šibenik;

hrvatsko gimnastičko kulturno društvo »Junak«, Šibenik;

hrvatski nogometni klub »Hajduk«, Šibenik (1937).

C) Društva sa srpskim obilježjem u nazivu

srpska nacionalna omladina (SRNAO) »Smiljanić Ilija«, Šibenik;
Četničko udruženje, Šibenik;
Kolo srpskih sestara, Šibenik;

pododbor gospođa »Kneginja Ljubica«, Šibenik;

srpsko kulturno društvo »Prosvjeta«, Šibenik.

D) Društva s vjerskim obilježjem u nazivu

Hrvatski katolički narodni savez, Šibenik;

Hrvatsko katoličko udruženje Šibenik (1923);

Katolička akcija, odbor u Šibeniku;

Križarska organizacija, Šibenik;

Djevojačko društvo srca Isusova, Šibenik;

Bratovština duša purgatorija, Skradin.

E) Ostala društva

1) Društva i organizacije osnovane radi poboljšanja životnih uvjeta radničke klase i drugih grupacija stanovništva

Opći radnički savez (ORS) podružnica u Šibeniku;
 Međustrukovni odbor Udruženih radničkih sindikata (URS) podružnica u Šibeniku;
 Savez zanatskih radnika, podružnica u Šibeniku;
 Podružnica obalsko-bremenarskih radnika, Šibenik (1937. učlanjena u HRS);
 Savez brijačkih i vlasuljarskih pomoćnika, podružnica u Šibeniku;
 Sekcija rudarskih radnika, Dubravice (1937. učlanjena u HRS);
 Podružnica građevinskih radnika u Šibeniku (1937);
 Seljačka zadruga, Šibenik;
 Obrtna zadruga postolara i papučara, Šibenik;
 Rudarska zadruga, Šibenik;

Građevna zadruga SOJ, Šibenik;
 Udruženje trgovaca za srezove Šibenik i Biograd, Šibenik;
 Udruženje zanatlija, Šibenik;
 Prinudno udruženje obrtnika za kotar Šibenik, Šibenik;
 Prinudno udruženje trgovaca za kotar Šibenik (1932. umjesto udruženja trgovaca, industrijalaca i obrtnika za sjevernu Dalmaciju prema novom zakonu o zadrugama);
 Udruženje postolara, papučara i sedlara, Šibenik;
 Društvo vinogradara, Šibenik;
 Udruženje željezničara, Šibenik;
 Društvo kućevlasnika, Šibenik;
 Udruženje ugostitelja, Šibenik;
 Udruženje učitelja, Šibenik.

2) Prosvjetno-kulturna i kulturno-umjetnička društva

Rotary klub, Šibenik;
 Društvo prijatelja Francuske, Šibenik;
 Francusko-jugoslavenski klub, Šibenik;
 Društvo prijatelja Velike Britanije i Amerike, Šibenik;
 Società del Casino, Skradin (kuriozum: ostatak 19. stoljeća. Talijanski podanici iz Skradina preko njega održavaju veze s talijanskim konzulatom u Šibeniku);
 Kazališno društvo, Šibenik, Šibenik (1937. Najviše dionica za zgradu kazališta imao je šibenski Krezo, Stipe Šare);
 Narodno sveučilište, Šibenik;
 Jadranska straža, podružnica — Šibenik, Vodice, Skradin (3);
 Prosvjetno društvo, Đevrske;

Odbor za narodno prosvjeđivanje, Prvič-Šepurine;
 Zemljoradnička čitaonica — Šibenik;
 Narodna čitaonica, Zaton;
 Prosvjetno-tamburaško društvo, Prvič-Luka;
 Masarykovo filharmoničko društvo »Kolo«, Šibenik;
 Šibenska glazba, Šibenik;
 Vodička glazba, Vodice;
 Mjesna glazba, Murter;
 pjevačko društvo »Baranović« (1937. Pokušaj osnivanja pjevačkog društva u kome bi djelovali pripadnici plemena Baranović u Šibeniku);
 đačko društvo »Ljudevit Gaj«, Šibenik (gimnazija);
 đačko udruženje »Preporod«, Šibenik (Učiteljska škola).

3) Društva za unapređivanje turizma i uljepšavanje naselja

Turistički savez sjeverne Dalmacije, Šibenik (1939. nastao izdavanjem iz Splitskog turističkog saveza);

Društvo za saobraćaj putnika Šibenik (1924);

»Šubičevac«, društvo za uljepšavanje grada i unapređivanje turizma, Šibenik (nastalo iz društva za uljepšavanje parka »Šubičevac«);
»Jadrija«, društvo za izgradnju kupališta, Šibenik (1922);
Društvo za poljepšavanje i pošum-

ljavanje mjesta u Tijesnom, Zlarinu i Prvić-Luci (3);
Društvo za unapređivanje turizma u Šibeniku, Zlarinu, Tijesnom i Rogoznici (4);
društvo »Merkur«, podružnica u Šibeniku.

4) Sportska društva

Sportski klub »Osvit«, Šibenik;
Pomorski sportski klub »Planka«, Rogoznica;
Pomorski sportski klub »Krka«, Šibenik;
Šahovski klub — Šibenik;

Lovačko društvo, Šibenik, Vodice;
Zlarinski omladinski sportski klub, Zlarin;
Streljačka družina Šibenik, Vodice, Primošten, Pirovac (4);
Vatrogasno društvo, Šibenik.

Djelatnost dobrog dijela navedenih društava, posebno onih angažiranih na kulturno-prosvjetnom, sportskom, karitativnom i vjerskom polju naročito je dolazila do izražaja u određenim danima u godini kad su se slavili neki državni, nacionalni, vjerski i drugi praznici.

Državne praznike: Dan ujedinjenja (1. XII), Vidovdan (28. VI) i kraljev rođendan (17. XII) slavila su na ovaj ili onaj način milom ili silom gotovo sva društva, a posebno su se isticali: *Jugoslavenski sokol* i *Jadranska straža*. Tom prilikom održavale su se svečane akademije, sletovi i slično.

Rođendan kraljice i kraljevića slavio je s manje pompe manji broj društava. Tada su se jače angažirala ženska društva i pomladak *Jugosl. sokola* i *Crvenog krsta*.

Predavanjem, akademijama i sličnim priredbama slavilo se: Jadranski dan (dan *Jadranske straže*), Đurđevdan, Ćirilometodski dan, Strosmajerov dan, Zrinsko-Frankopanski dan, Svetosavski dan, godišnjica pojedinih značajnijih bitaka u balkanskom i u prvom svjetskom ratu i eventualno neke značajnije jubilarne godišnjice.

Godišnjicu seljačke bune Matije Gupca slavili su ponajviše ogranci »Seljačke sloge« i ona društva u kojima je progresivna društvena misao bila jače naglašena (*JRSD »Šibenik«*, *Jugoslavenski akademski klub*, *hrvatsko akademsko društvo »Matija Gubec«*).

U povodu pogibije Stjepana Radića i njegovih suboraca uz svečane zadušnice u crkvi održavala su se i prigodna predavanja i akademije. Na sličan način su i društva nosioci vidovdanske misli bilježila pogibiju kralja Aleksandra.

Katolička i pravoslavna crkva obično su u dane državnih praznika priređivale svečane službe u crkvama. Na sličan način, ali s manje pompe, sudjelovale su i u proslavama onih drugih, nazovimo ih tako poludržavnih praznika. Škole su također sudjelovale u slavljenju tih dana tako da su kod proslave državnih praznika đaci zajedno s nastavnicima morali učestvovati u svečanim povorkama ili drugim manifestacijama toga dana, pa zato nije bilo škole ili su se u samoj školi priređivala predavanja ili akademije

u povodu tih praznika. Katolička i srpska pojedina društva posebno su se angažirala i u slavljenju crkvenih praznika raznim priredbama ili akademijama.

Društva s karitativnom svrhom, osim učešća u proslavama državnih i eventualnih drugih praznika, usmjeravala su svoju aktivnost u raznim pravcima humanitarne djelatnosti, uobičajenim u građanskom društvu toga vremena (pomaganje siromašne djece, sakupljanje milodara za postradale od raznih nepogoda i za *Crveni križ*; organiziranje pučkih kuhinja i slično) organizacijom raznih priredbi ili zabava ili javnim sakupljanjem dobrovoljnih priloga. Takve priredbe je obično pratio i kulturni program sastavljen od predavanja, recitacija, muzičkih točaka i slično. Sredstva sakupljena na taj način obično su se koristila za osnivanje ili za izdržavanje već osnovanih institucija.

Mnoga od navedenih društava, bez obzira na osnovni sadržaj svoga rada, održavala su barem jednom u godini svoje velike plesove s programom ili bez njega, s maskama ili kostimima ili bez njih, sa šaljivom lutrijom i drugim atrakcijama. Sredstvima od ulaznica i ostalih prihoda s tih zabava društva su se dobrim dijelom i izdržavala. Posebno je bio popularan ples *pomorskog sportskog kluba »Krka«* i *JRSD »Šibenik«*, *SD »Osvit«*, *»Seljačke sloge«* itd.

Kulturno-zabavni život grada bio je zapravo odraz djelatnosti tih društava. Ako tome dodamo gostovanja *Kazališta* u Splitu (zvalo se Narodno kazalište Primorske banovine, a prije Narodno kazalište za Dalmaciju), gostovanja, turneje i smotre raznih kulturnih društava (uglavnom pjevačkih i kazališnih amatera) te gostovanja raznih pjevača i muzičara, aktivnosti sokolskih i sportskih organizacija na sportskom polju (sletovi, izleti, utakmice) i posebno muzičke priredbe pjevačkog društva *»Kolo«*, onda imamo gotovo kompletnu sliku kulturnog i zabavnog života u Šibeniku koji je bio intenzivniji u vremenu prije diktature, a poslije uvođenja diktature, tek nakon 1935. godine.

Ističemo vokalno-instrumentalne priredbe najprije hrvatskog muzikalnog društva *»Kolo«* a zatim Masarykova filharmoničkog društva *»Kolo«*. *»Kolo«* u Šibeniku djeluje još od vremena prije prvog svjetskog rata (1899). Njegova se djelatnost nije nikad ugasila (do prekida je dolazilo samo u ratnim godinama). *»Kolo«* je na neki način postalo simbol i najveći domet kulturnih nastojanja Šibenika na polju muzičkog amaterizma, pa upravo u naše vrijeme doživljava svoje najveće uspjehe. U vremenu između dva rata njegova djelatnost bila je ipak nešto jača poslije proglašenja diktature nego prije. Tako barem proizlazi iz dokumentacije o njegovu radu, koja je treba reći oskudnija za razdoblje do 1929.³

U godinama poslije 1936. značajna je bila aktivnost *»Seljačke sloge«* i kluba *»ABC«* u organizaciji analfabetskih tečajeva i smotri nacionalnog folklor (zborovi, orkestri, plesovi), kao i propaganda na širenju knjige u narod. Tako su neke organizacije *»Seljačke sloge«* iz kotara Šibenik (Zlalin i druga neka mjesta) sudjelovale na smotri hrvatskih seljačkih zborova u Splitu 1937. godine i na festivalima *Hrvatskog pjevačkog saveza*. U samom Šibeniku održana je 1937. velika smotra hrvatske narodne kulture.

Osim šaljivih skečeva koji su bili neminovna pratnja mnogim amaterskim priredbama, rijetki su bili ogranci »Seljačke sloge« koji nisu na svojim akademijama i priredbama davali komad *Seljačka buna*, odnosno *Gupčeva buna* od Mare Matočec. S ovim komadom »Seljačka sloga« iz Zatona gostovala je u Skradinu 1938.⁴

Sličnu aktivnost na kulturno-prosvjetnom uzdizanju radničke klase (predavanja, analfabetски tečajevi i slično) razvijale su i sindikalne podružnice pojedinih radničkih saveza i JSRD »Šibenik«⁵ putem raznih sekcija, posebno *Sekcijom za učenje esperanta* koja je bila i nosilac najprogresivnijih težnji društva, premda su prilično štire vijesti u novinama toga vremena o kulturno-prosvjetnoj djelatnosti tog i drugih radničkih društava i organizacija. Vijest da su radnici tekstilne tvornice u Šibeniku otvorili tečaj za nepismene, na žalost, samo šapuće o jednom vidu aktivnosti sindikalnih organizacija u poduzećima, a bila je i sastavni dio kampanje koja se tada vodila protiv nepismenosti.^{5a}

Sva ta kulturno-prosvjetna i sportska aktivnost, osobito u radničkim društvima i sindikalnim podružnicama, te u organizacijama »Seljačke sloge« imala je i svoju političku dimenziju, pa su se ponekad događali i razni izgredi: sukobi između pristaša suprotnih političkih tabora, demonstracije protiv vladajućih krugova u zemlji ili demonstrativno ignoriranje pojedinih priredbi. Katkad bi se neke priredbe (»Seljačke sloge«, JSRD »Šibenik«) pretvorile i u spontane manifestacije opozicionim političkim snagama. U takvim okolnostima nisu izostajala ni hapšenja ni druge represivne mjere policije.

Postoje neki sigurni znaci i indicije na osnovi kojih se može zaključiti da su organizacije KPH na području Šibenika preko svojih članova u raznim društvima, negdje više negdje manje, utjecale na to da kulturno-prosvjetna i druga djelatnost tih društava bude progresivno usmjerena protiv vladajućeg sistema u Jugoslaviji. Teško je, međutim, odrediti snagu i jačinu toga utjecaja u pojedinim društvima i organizacijama, posebice »Seljačke sloge« u kojoj su i nacionalistička, desničarska strujanja u HSS-u imala svoju komponentu. Na osnovi razvijenosti samih partijskih organizacija u pojedinim mjestima i po njihovu utjecaju na mase radnog naroda, koje će se nešto kasnije mahom naći u redovima borbe protiv fašizma, može se ipak zaključiti da su organizacije »Seljačke sloge« i druga društva na otočkom i primorskom dijelu kotara bila pod jačim utjecajem Komunističke partije, dok je u kopnenom dijelu prevladavao utjecaj ideologije HSS-a, a ponegdje i njegovih sasvim desnih snaga.

Na žalost, raspoložemo s malim brojem pisanih dokumenata pomoću kojih bi se moglo sasvim temeljito argumentirati iznesene objekcije, a vijesti iz novina tako su ponekad nejasne i štire da je teško samo na osnovi njih dati konačan sud o pojedinim pitanjima. Usmene instrukcije prevladavale su u to vrijeme, a oštra cenzura štampe nije dopuštala ni vijest koja bi nagovještavala određenu komunističku ili uopće ljevičarsku aktivnost. I samo rukovodstvo HSS-a sprečavalo je objavljivanje vijesti iz života svojih organizacija koje bi mogle ukazivati na djelovanje lijevih snaga u njima.

Policijski organi, a posebno žandari po seoskim žandarmerijskim postajama ne poznavajući dobro, naročito u kasnije vrijeme, sistem i sadržaj ilegalne i konspirativne aktivnosti KPJ ponekad su poistovećavali konspirativno djelovanje desničarsko (ustaše) s ljevičarskim, pa se i iz inače malog broja sačuvanih izvještaja i dopisa komandira žandarmerijskih stanica, može ponekad dobiti sasvim krivu sliku o djelatnosti i političkom opredjeljenju pojedinaca koji su radili u organizacijama Hrvatske seljačke zaštite. Zato je i ove dokumente potrebno konfrontirati s naknadno sakupljenim podacima o radu i životu pojedinaca u to i kasnije vrijeme. Svakako, katkad je teško u djelatnosti nekih društava utvrditi i saznati sve detalje na osnovi kojih bi se moglo s punom sigurnošću reći gdje je bio jači utjecaj komunističke, a gdje desničarske ilegalne djelatnosti.

Kasniji događaji — vrijeme drugog svjetskog rata i opredjeljenje pojedinaca i društava prema pozivu KPJ na ustanak pružaju u mnogo čemu odgonetku prethodnim događajima i zbivanjima u pojedinim društvima ili mjestima.

Jedno od društava s izrazito naglašenim utjecajem komunista u njemu bilo je društvo »Vodička glazba« (osnovana 1927) o čemu najbolje svjedoči izvještaj komandira žandarmerijske stanice u Vodicama, upućen kotarskom poglavaru u Šibeniku. Izvještaj glasi:⁶

»U selu Vodice postoji glazbeno društvo »Vodička glazba« pod predsjedništvom Ivas Grgom Tominim sa ukupno 22 člana.

Ovom glazbenom društvu bio je više vremena instruktor poznati komunist Čaće Ivan pok. Bariše iz Vodica koji je gotovo sve članove nastrojio komunističkim idejama na što se je i od ranije sumnjalo, a koja je sumnja podkrepljena i sa samim iskazima Čaće Ive prilikom otkrivanja komunističke organizacije u mjesecu februaru ov. g. (1936) tj. isti je izjavio da je metodični rad komunista uvlačenje u sva društva i organizacije i u zgodnim momentima širenje komunističke propagande.

Kako su svi članovi glazbenog društva »Vodička glazba« nesumnjivo nastrojeni komunizmom, imaju svoju salu za sastajanje gdje je kontrola vlasti nad istima onemogućena, a kako su se svi vodički komunisti pohapšeni u februaru mjesecu ov. g. iz zatvora povratili svojim kućama nekažnjeni dana 14 maja ov. g. to je više nego sigurno da će isti nastaviti širenje svoje komunističke ideje, a naročito preko glazbenog društva »Vodička glazba« zbog čega molim da se ovo društvo raspusti«.

Na žalost, malo ima ovako jasnih dokaza o djelatnosti KPH i KPJ u pojedinim društvima preko svojih članova i simpatizera.

Za prostorije Narodne čitaonice u Zatonu znamo da su bile ustupljene »Seljačkoj slozi« i da su bile zapečaćene, vjerojatno zbog komunističke aktivnosti članstva. Nešto kasnije saznajemo da su Zatonjani odlučili sami vlastitim sredstvima sagraditi svoj seljački dom kulture.

O samoj aktivnosti *Seljačke sloge* u Zatonu, kakva je ona bila i kamo usmjerena, najbolje govori dokument-pismo koje je napisao jedan Zato-

njanin intelektualac, upravo u doba kad su se Zatonjani spremali na izgradnju doma i kada im je općina u tu svrhu dodijelila zemljište na seoskoj poljani tik uz obalu. Pismo je bilo naslovljeno banu Primorske banovine:

»Gospodine bane! Bit ću slobodan, da Vas upozorim na jednu stvar mojeg rodnog mjesta Zaton kod Šibenika u vezi sa jednim zaključkom Gradskog vijeća u Šibeniku od 18. ov. mj. kako bi u svojstvu nadzorne upravne vlasti mogli spriječiti izvršenje toga zaključka, kao protivnog odredbama Zakona o gradskim općinama i protivnog opće narodnim interesima sela Zatonu i cijele njegove okolice.

Već pred 6—8 godina u mojem selu Zatonu počeli su se neki mladići zanašati komunističkim idejama. Ja sam tada iz ljubavi prema rodnom mjestu i prema tim zavedenim mladićima, da preveniram veće zlo, molio i Sresko načelstvo i komandu Žandarmerijskog puka u Šibeniku, da bi se u Zatonu postavila jedna ispostava Žandarmerijske stanice, te sam u sporazumu s mojim pok. ocem Markom Živkovićem u tu svrhu besplatno za tri godine ostavljao na raspolaganje našu dvokatnu kuću u sredini sela.

Iz razloga formalne prirode Žandarmerijska ispostava nije dozvoljena, a posljedica toga je bila, da je dvije godine kasnije bilo uhapšeno u Zatonu preko 50 mladića zbog komunizma, koji su bili optuženi po Zakonu o zaštiti države, te neki radi toga još i danas u tamnici leže.

Nakon toga komunizam je u Zatonu jenjavao i da nije osnovana Gospodarska i Seljačka sloga u Zatonu, teško da bi bilo i nekolicina mladića koji bi se zanosili komunizmom.

Danas je već takvo stanje u ovom mjestu, Gospodine bane, da je na sam Božić 1937. preko 200 mladića i djevojaka javno i otvoreno preko seoske Poljane za vrijeme službe Božje strahovito demonstriralo protiv Boga, vjere i crkve.

Ova mladžarija u svom destruktivnom radu i nastojanju našla je punu slobodu rada pod imenom Gospodarska i Seljačka Sloga, u koje se područne upravne vlasti ne ufaju dirati, tobože da se ne bi reklo, da su po srijedi politički i nacionalni momenti.

Ja sam osobno išao predstavnicima centralne uprave ovih ustanova ovdje u Zagrebu i samom g. dru Vladku Mačeku i upozorio ih na svu štetnost i opasnost zbog današnjeg stanja Gospodarske i Seljačke sloge u selu Zatonu.

Ovi su se izvinjavali da nemaju direktne ingerencije nad tim ustanovama na selu, jer da su ogranci samostalni i sl.

Sada što je najstrašnije, Gradsko vijeće u Šibeniku svojim zaključkom od 18. ov. mj. daje toj mladžariji besplatno jedan dio javne seoske Poljane uz seosku crkvu, za gradnju njihovog doma, da stvarno još jače i sistematskije mogu vršiti svoj destruktivni rad u selu i okolici.

Pa to prelazi svake čovječje razumijevanje i shvaćanje, i obzirom na opće državno gledište, jer gradska općina vrlo dobro znade za sve to.

Studentski klub »M. Gubec« u Šibeniku na »Gubčevoj večeri« 1936. g. Stoje od lijeva nadesno: Dinko Soljan, Jesip Begonja, Ante Vikario, Bonaventura (Rino) Vidović, Kreso Bogdanović, Luka (Lu kica) Belamarić, Ratko Cičin-Sain, Ljubo Zorić, Bosko Perković, Milivoj Skarica, Josip Dominis, Nikica Baranović, nepoznati, Gabre Kužina, Petar Kovac, Traja Berislav, Marinko Bura. Čuče od lijeva nadesno: Božena Lušić, Nikola Plančić, Marija Soljan, Vjekoslav Baričić, Ante Kinež Belamarić, Zrinka Grimni, Jakša Vran-ković, Ljubica Tafra, Andrija Tambača, Višnja Tiljak, Marij Polombito, Petar Pjero Grubišić, Bostijka Pazini, nepoznat, Vesela Bujas, nepoznat, Miro Blaće, Vojna Marojević, Drago (zvani Koštre) Mirković, Milka Lasić, Vlaho Grubišić

Neke su žalbe protiv toga zaključka u toku ali nezavisno od toga, obraćam se na Vas, Gospodine bane moleći Vas, da kao nadzorna vlast Gradskoj općini u Šibeniku, sistirate izvršenost tog zaključka Gradskog vijeća.

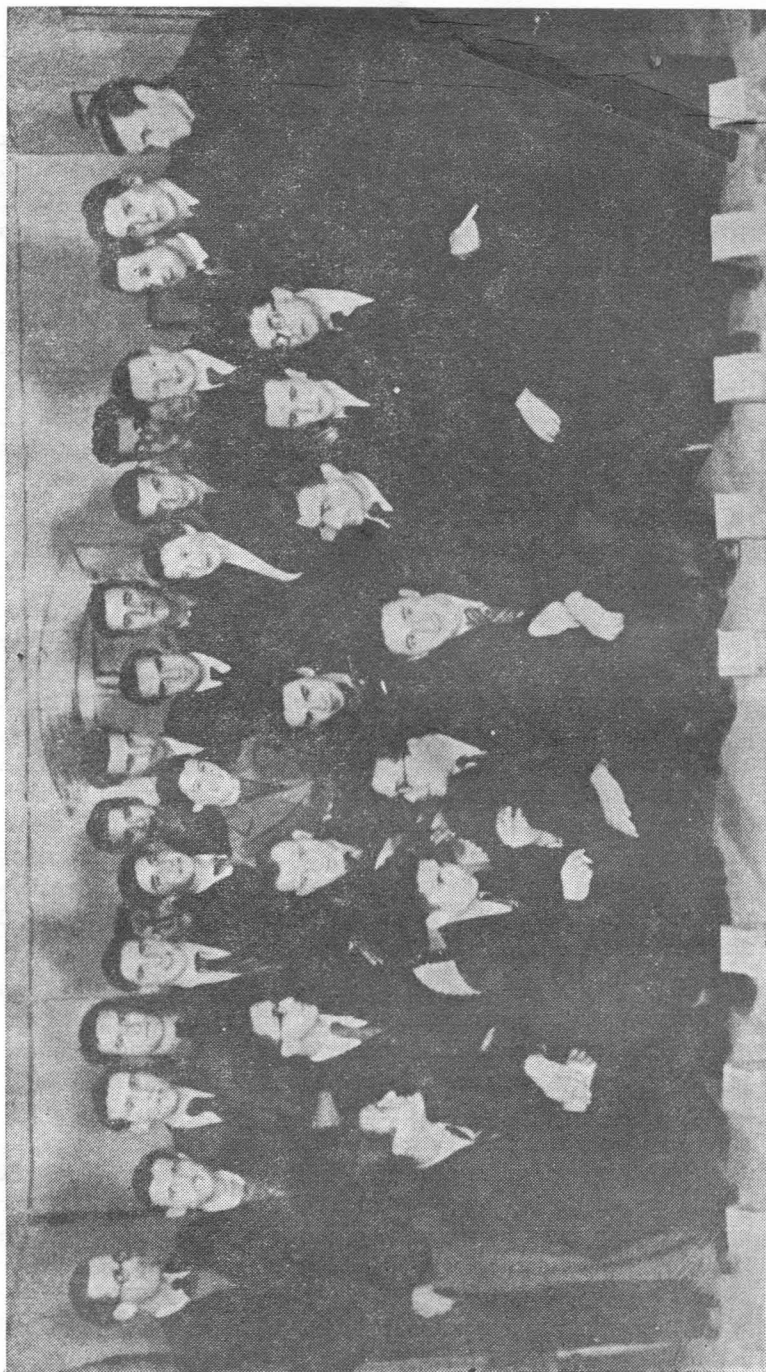
Možda će se misliti, da me kod toga vode samo vlastiti interesi, jer se time uništava vrijednost moje imovine, koja sada kao gradišće na seoskoj Poljani, predstavlja veliku vrijednost dok sutra ako se taj Dom izgradi neće predstavljati nikakvu vrijednost. No ja Vas molim, Gospodine Bane, da prije odobrenja toga zaključka zatražite od područnih upravnih vlasti povjerljivi službeni izvještaj o prilikama u selu Zatonu u pravcu mojih navoda, pa ćete se uvjeriti, da je moj prikaz tih prilika tek bijedna slika pravog i faktičnog stanja stvari«. ⁷

Između 1932. i 1941. u Šibeniku su postojala tri akademska kluba ili društva. Jugoslavenski akademski klub (JAK) djelovao je u Šibeniku još 1932. Tada je organizirao ciklus predavanja iz raznih područja nauke. U okviru tog ciklusa, dr Milivoj Ivšić održao je predavanje o ekonomskoj krizi u svijetu, o socijalizmu Karla Marxa i o zadrugarstvu. ⁸ Uskoro se u toku 1933. saznaje da je ugrožen opstanak toga kluba jer mu je općina otkazala prostorije, ali se ne navodi razlog tom otkazu. Saznaje se i to da je JAK došao u teško financijsko stanje jer su ga mnogi intelektualci prestali pomagati. Od 70 podupirajućih članova, ostalo ih je samo 7. JAK-ova nastojanja da općina povuče otkaz za prostorije izazvala su načelnika općine Karadžolu te je dao izjavu da je on našao za JAK druge prostorije, jer su dotadašnje JAK-ove prostorije u stvari vlasništvo »Putnika«. ⁹

Šteta što kroničar »Novog doba« nije, vjerojatno bojeći se cenzure, mogao navesti prave razloge svim tim pojavama, ali ako se sve ove vijesti vezane uz aktivnost šibenskih akademičara povežu, mislim da nije neosnovano pretpostaviti kako se takva djelatnost nije dopadala vlastima, i da dobiveni otkaz za prostorije i otpadanje tolikog broja podupirajućih članova JAK-a ukazuju na to da je njegovo djelovanje dobilo epitet »antidržavne djelatnosti«.

U toku 1936. i 1937. godine djeluje u Šibeniku *hrvatsko akademsko društvo* »Matija Gubec«. Ono je 1937. godine raspušteno odlukom banske vlasti, jer je prekoračilo djelokrug svoga rada i »priređivalo zabave na kojima su došle do izražaja tendence kojima je cilj stvoriti raspoloženje za promjenu postojećeg društvenog poretka u zemlji«. ¹⁰

Na osnovi takve formulacije može se prilično sigurno pretpostaviti da je aktivnost toga kluba bila više na liniji djelovanja koje je poticala KPJ nego na zasadama udružene opozicije. To indirektno potvrđuje i činjenica da su neke druge organizacije u okviru udružene opozicije, ali desno ili sasvim desno orijentirane (»Križari«, HDP »Krešimir«, »Hajduk« i »Junak«) djelovale sasvim nesmetano iako je vlastima bilo dobro poznato da se one bore za promjenu ako ne društvenog, a ono sigurno državno-političkog sistema u zemlji. Neki još i danas živi članovi kluba »Matija Gubec« potvrđuju tu lijevu orijentaciju kluba.

Članovi studentskog kluba »S. Radić« u Sibeniku na društvenoj večeri 1939. g. Stoje od lijeva nadesno: Dinko Solijan, Marinko Bura, Josip Begonja, Bronić, Davor (zvani Perina) Petrović, Milivoj Skarica, Zorić (brat Ljube Zorića), Petar Gospodinec, Slavka Gavela, Ratko Čičin-Sain, Ljubo Zorić, Kreše Bogdanović, Katija Plančić, Vukman (brat Zore Vukman), nepoznat, Josip Dominis, Josip Bolanča, Teodor Doro Perić, Branko Karadole, Ante (zvani Kinez), Belamarić, Čučić od lijeva nadesno: Vjekoslav Baričić, Gabre Kužina, Pačić, Štošić (zvani Mimi kao gost pjevač), Drago (zvani Koštre) Mirković, Guberina (brat dra Petra Gubrine), IVO Marinović, Marij Polombito, Andrija Tambača, Jure Aralica

Upravo iste godine kad je raspušteno društvo »Matija Gubec«, osnovano je akademsko-kulturno društvo »Stjepan Radić« u okviru aktivnosti HSS na organiziranju vlastitih kulturnih i drugih društava. Je li to novo društvo nastalo samo kao zamjena dotadašnjoj aktivnosti društva »Matija Gubec« ili je samo rukovodstvo HSS preko svojih pristaša i suradnika u organima vlasti potaklo likvidaciju »Matije Gupca« da bi se oslobodilo izrazito lijevih snaga u njemu, i u novoosnovanom društvu »Stjepan Radić« osiguralo rukovodeću ulogu svojoj ideologiji? To nije sasvim jasno. Treba prikupljati i novu dokumentaciju i sjećanja članova u tim društvima, da bi se moglo donijeti konačan sud. Sigurno će rasvjetljavanju okolnosti u vezi s ta dva akademska društva pridonijeti nešto i ove dvije slike koje donosim, a za koje dugujem zahvalnost Josipu Begonji još uvijek živom i nekad aktivnome članu jednog i drugog društva koji je i u NOR-u sudjelovao poput većine članova tih dvaju društava. Neki su među njima bili istaknuti aktivisti i rukovodioci NOP-a, a neki su i dali živote svoje u borbi protiv fašizma. (Primjera radi navodim Petra Grubišića.)

Prva slika prikazuje 38 članova kluba »Matija Gubec« na *Gupčevoj večeri* koju su priredili u Šibeniku 1936, godinu dana prije zabrane kluba. Druga slika predstavlja 30 članova studentskog kluba »Stjepan Radić« na *Društvenoj večeri* priređenoj također u Šibeniku 1939. godine. Četrnaestorica njih, i to: Vjekoslav Baričić, Josip Begonja, Ante Belamarić Kinez, Kreše Bogdanović, Marinko Bura, Ratko Čičin-Šain, Josip Dominis, Gabre Kužina, Drago Mirković zvanj Krošte, Marij Polombito, Milivoj Škarica, Dinko Šoljan, Andrija Tambača i Ljubo Zorić bili su članovi i jednog i drugog kluba. Čini se da ova činjenica upućuje na zaključak koji bi se mogao i ovako formulirati: oba studentska kluba imala su u svojim redovima studentsku omladinu koja je i onda kad su izostali glavni nosioci lijeve orijentacije u »Matiji Gupcu« (Petar Grubišić i drugi) bila mnogo više lijevo usmjerena nego što je to tražila ideologija udružene opozicije. Drugim riječima, može se reći da je studentska omladina u Šibeniku bila ponajviše opoziciono usmjerena, s izrazitim simpatijama prema KPJ.

Doista ne bi bilo sasvim u skladu sa znanstvenom akribijom ako bismo samo na osnovi navedenih dokumenata i domišljaja zaključili kako su i druga društva djelovala u istom smislu, posebice i drugi ogranci »Seljačke sloge« kojih je bilo gotovo u svakom mjestu šibenskog kotara. Ali ako sve to zajedno povežemo s kasnijim zbivanjima u toku drugog svjetskog rata i NOB-a, kojemu je područje kotara Šibenik dalo maksimalni broj aktivista i boraca, onda je sasvim prihvatljiv zaključak da su i ogranci »Seljačke sloge« i još neka društva (koja su uglavnom osnivala opozicione strukture društva), osobito ona u primorskom i otočkom dijelu kotara, djelovala na sličan način kao i ova koja smo opisali (»Vodička glazba«, sva tri studentska kluba o kojima se govorilo, JRSD »Šibenik«). Ta i njima slična društva bila su jedan od rasadnika revolucionarnih ideja Komunističke partije Jugoslavije i Hrvatske.

¹ Vidi: *Dragutin Grgurević: Crveni Šibenik 1932—1972, Split 1972, str. 30 i 31.*

² Dokumentacija kojom smo se koristili za podatke u ovom članku: Historijski arhiv Zadar — Sabirni centar Šibenik (HAZD. SCŠ): svez. 625, 626, 627, arhiva šibenskih ustanova između rata;

Novo doba (N. D.) 1923. br. 18, 38, 154, 191, 208, 213, 227, 223, 253, 262, 282, 289; N. D. 1926. br. 126, 160, 161; N. D. god. 1932. br. 4, 7, 10, 13, 16, 18, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 35, 36, 47, 50, 61, 63, 71, 75, 76, 77, 79, 83, 87, 90, 93, 95, 104, 106, 108, 114, 117, 118, 120, 130, 151, 161, 172, 184, 188, 189, 197, 205, 225, 236, 239, 254, 265, 267, 281, 287; N. D. 1933. br. 5, 6, 8, 9, 11, 14, 18, 23, 24, 25, 30, 36, 52, 58, 67, 69, 72, 81, 84, 92, 97, 98, 99, 102, 114, 117, 123, 125, 149, 152, 153, 158, 161, 171, 172, 177, 199, 202, 203, 204, 209, 217, 221, 225, 237, 260, 271, 282, 288.

Narodna tribuna 1933/34. br. 1, 5, 8, 27, 39, 42, 44, 48, 52, 53, 54, 55, 57, 59, 61, 63, 64, 67, 68, 69, 75, 76, 78, 79, 94, 99, 103, 107, 108, 117, 125, 126, 128, 129, 130, 138, 140, 144, 152, 153, 154, 157, 159; 1938. br. 564; 1939. br. 566, 567, 568, 569, 570, 577, 581, 599.

Muzej grada Šibenika (u daljem tekstu MGS) — Odjel NOR-a: Dokumentat br. 2 i 3 kuverta br. VIII. Popis društava na području kotara Šibenik 1934. ili 1935 god. Zatim dokumentat br. 1/K II, 5/K III, 6/K II, 14/K II, 15/K II, 16/K II, 1/K III, 14/K VIII, 3/K IX, 1/K X. Za osnivanje organizacija HSS-a, Gospodarske sloge i Seljačke zaštite vidi još dokumente: br. 13/K VIII, 23, 24/K IX, 4/K XII, 3/K XIII.

Jadranski dnevnik (J. D.) god. 1937. br. 4, 5, 14, 15, 17, 24, 30, 32, 39, 46, 58, 63, 72, 83, 85, 86, 89, 96, 97, 102, 105, 112, 117, 120, 121, 123, 125, 131, 134, 148, 157, 173, 182, 213, 216, 222, 226, 253, 261, 263, 268, 287, 291, 297; 1938. br. 91, 95, 108, 114, 155, 214, 250.

U vezi s društvima i njihovim radom treba reći da je krajem 1934. god. Banska uprava Primorske banovine zatražila od svih područnih kotarskih poglavara da pošalju podatke o društvima koja postoje na njihovu području i o njihovu radu. Žandarmerijske stanice — njih 9 s područja kotara Šibenik (Šibenik, Skradin, Vrpolje, Vodice, Đevrske, Tijesno, Zlarin, Primošten, Piramatovci) — izvjestile su tako da se ne može sasvim točno zaključiti koja su sve društva postojala na području pojedine žandarmerijske stanice, ali se može zaključiti da je aktivnost većine postojećih društava bila beznačajna. Popis društava u kotaru Šibenik (kuverta VIII br. 2) nastao je, izgleda, kao rezultat tog traženja Banske uprave. Za grad Šibenik tu nema podataka, jer je za područje grada postojala Gradska policija, a njen izvještaj ne posjedujemo. Žandarmerija je djelovala samo na izvangradskom području kotara Šibenik (Arhiv šibenskih ustanova sv. 627 u Sabirnom centru u Šibeniku dokument od 30. IX 1934).

Zadruga koje su navedene u ovom popisu ne nalaze se u popisu zadruga koje se nalaze u knjizi *Dragutina Miličića: Privredni informator zadruga na Primorju, Split 1938.*

³ Za aktivnost »Kola« vidi bilješku 2 u kojoj je sadržana dokumentacija o društvima i posebno: N. D. 1932 br. 12, 142, 152, 1933 br. 77, 98, 177, 199, 260, 288. *Narodna tribuna (Tribuna, Nova tribuna* u daljem tekstu N. T.): 1933. br. 8; 1934. br. 54, 62, 78, 79, 82, 84, 85, 103, 127; 1939. br. 566, 568, 569, 583, 584; *Jadranski dnevnik*: 1937. br. 14, 15, 62, 77, 92, 216; 1938. br. 95, itd.

Nedavno je izišla i veoma bogato opremljena monografija: *Ivo Livaković, »Kolo«* ponos Šibenika, Izdavač RKUD »Kolo«, Šibenik 1976. Knjiga je izišla u povodu 75. godišnjice osnivanja »Kola«. Veoma se radujemo toj ediciji i odajemo svako priznanje i »Kolu« kao izdavaču i autoru Ivi Livakoviću, na korisno uloženom trudu, s malom opaskom da ne bi smetalo malo više detalja u objašnjavanju nekih akcija »Kola« (turneja). Budući da je u toj ediciji izneseno sve o djelatnosti »Kola«, nećemo više o njemu govoriti u ovom članku.

⁴ J. D. br. 39, 107, 112, 117, 121, 123, 157, 173, 208, 261, 1937. M. Makale, Šibenik i sjeverna Dalmacija: Vodičani u Seljačkoj buni.

⁵ Za aktivnost R.S.D. »Šibenik« vidi N. D. 1933 br. 202 i 204; N. T. 1933, br. 27; J. D. 1937. br. 62, O radničkom sportskom društvu i klubu »Šibenik« (sadašnji naziv društva), izišla je 1972. god. u izdanju nogometnog kluba »Šibenik« a u povodu 40-godišnjice osnivanja društva, monografija: *Dragutin Grgurević*, Crveni Šibenik, u kojoj je izneseno sve bitno o djelatnosti toga društva. Zato u ovom napisu o društvima u Šibeniku više nećemo pisati o RSDK »Šibenik«.

^{5a} J. D. br. 125, 1937.

⁶ M. G. Š.: Odjel NOR-a K II/16. Slično piše, i u jednom drugom dokumentu iz iste godine (16—XII—1936) u kojemu se među ostalim kaže kako među članovima »Vodičke glazbe« nema evidentiranih komunista, ali evidentirani komunisti imaju utjecaj na članove uprave. »Svaki sastanak pristalica dra Mačeka održavao se do sada u prostorijama Vodičke glazbe, a na sastanku prisustvovali su većinom evidentirani komunisti i njihovi simpatizeri koji se kriju pod plaštem HSS-a«.

⁷ J. D. br. 58 i 263, 1937. Ogranak *Seljačke sloge* u Zatonu održao je 31. X 1937. i priredbu na kojoj su davali komad *Izdajice* na kojoj je nastupio i pjevački zbor pod ravnanjem mjesnog župnika Krnića. Toj predstavi prisustvovalo je oko 140 gostiju iz Šibenika na čelu s Danom Škaricom, predsjednikom kotarske organizacije HSS-a (Sabirni centar HAZd u Šibeniku: Spisi općina i drugih ustanova u Šibeniku svež. 627).

⁸ N. D. 1932. br. 63, 75, 77, 79.

⁹ N. D. 1933. br. 67, 72. Radilo se o prostorijama u zgradi današnjeg Doma JNA, gdje se u to doba nalazila »Narodna kafana«.

¹⁰ J. D. 1937, br. 46.

MARGINAL NOTES ON ASSOCIATIONS IN ŠIBENIK DURING THE PERIOD BETWEEN TWO WORLD WARS

by Dinko Foretić

The first part of the article deals with the renewal of old and establishment of new associations in Šibenik and its district during the period between the two world wars. The associations are established by the pro-government elements of the society in order to be able to realize the goals of the state policy as defined by the »Vidovdan« Constitution. The opposition parties of the bourgeois society established their own associations intended to reach the goals set by the programme of their political or cultural activities. The oppositional forces and particularly the HSS (Croatian Peasants' Party) developed a great activity in the founding of new associations after 1935. The activity of various associations was forbidden by the dictatorial government of January 6th, 1929, while others were required to engage themselves more intensively in the realization of the unitarian-centralistic conception of state The »Jugoslavenski Sokol«, »Jadranska Stráža«, etc.)

The second part of the article contains various data referring to associations ordered in the following way: (a) Yugoslav, (b) Croatian, (c) Serbian, (d) Religious, (e) the remaining ones (trade unions, cultural, humanitarian, and sports

association. Then follows a general survey of the activity of each of the associations, a description of their activities and the occasions on which they took place. Numerous associations developed their most important annual activity in connection with the celebration of some national, religious and similar holidays. The activities of some associations is illustrated by interesting data («Kolo», the Yugoslav workers' Sports Club »Šibenik«, branch organizations of the »Seljačka Sloga«).

Some documents and observations are presented in the third part of the article, showing that some of the associations were influenced by the Communist Party of Yugoslavia. This applies to »Vodička Glazba«, to the »Seljačka Sloga« branch organization at Zaton, the JRSD »Šibenik«, the Jugoslavenski Akademski Klub, as well as to the academic clubs »Matija Gubec« and »Stjepan Radić«. Taking into account the fact that a maximum number of activists and combatants in the People's Liberation War came from the Šibenik region, the author concludes that the above mentioned associations and similar organizations, particularly on the Adriatic islands, were real hotbeds of ideas and viewpoints of the Communist Parties of Yugoslavia and of Croatia.